

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕТОДИТЕ НА МЕДИАЦИЯТА – ОТ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ ДО ПАЗАРА НА ТРУДА

*Доц. д-р Андрияна Андреева
Икономически университет – Варна*

APPLICATION OF MEDIATION METHODS – FROM HIGHER EDUCATION TO THE LABOR MARKET

*Assoc. Prof. Andriyana Andreeva, PhD
University of Economics – Varna*

Резюме: В доклада се изследва и обосновава взаимовръзката медиация–висше образование–пазар на труда. Авторът представя по-широко разбиране на понятието медиация, надхвърлящо законовата дефиниция на Закона за медиацията, което обезпечава потребността от създаването на един нов модел на медиация в университета. Идеята на академичната медиация е за включването ѝ като метод за разрешаване на спорове в обучението в ОКС „профессионален бакалавър“, „бакалавър“ и „магистър“ в различните специалности с цел създаването на нова култура на комуникация, надграждане на знания, умения и компетенции и успешно реализиране на обучаваните лица на пазара на труда. В заключение се правят изводи, касаещи приложението на медиацията в сферата на висшето образование и се отправят препоръки

Ключови думи: образование, медиация, висши училища, пазар на труда, трудови правоотношения, трудови спорове

Abstract: The report examines and substantiates the interrelation between mediation – higher education – labour market. The author presents a broader understanding of the concept of mediation, going beyond the legal definition of the Mediation Act, which provides the need to create a new model of mediation in the university. The idea of academic mediation is to include it as a method for dispute resolution in the education in “professional bachelor”, “bachelor” and “master” degree in the different

programs in order to create a new culture of communication, upgrade of knowledge, skills and competencies and successful realization of the students on the labour market. In conclusion conclusions are made, concerning the application of the mediation in the sphere of the higher education and recommendations are made.

Key words: *education, mediation, higher schools, labour market, employment relationship, employment disputes*

Doi: <https://doi.org/10.36997/MDPS2021.14>

Въведение

Медиацията в България е нормативно регламентирана в националното законодателство, като вътрешните източници задават както законовата дефиниция на понятието, така и изискванията към медиаторите, респективно стандартите за тяхното обучение и етичните правила за поведение.⁹⁹

Традиционно разбирането за медиацията в България съответства на легалната дефиниция и тя се възприема като извънсъдебен способ за разрешаване на спорове, възникващи в различните общесствени сфери. Това е положително и отразява настъпилите обществени промени, които изискват да се реагира на конфликтите не само с традиционните способи за защита на нарушените права, но да се търси и алтернатива. Именно това предизвиква интереса към медиацията, която се явява не само правен, но и социален институт с голям потенциал. Същевременно обаче за успешното прилагане на медиацията в българското общество е потребна една по-широка дейност, променяща стереотипа на мислене и поведение на членовете на обществото. Изграждането на културата на общуване, която включва и припознава медиацията като успешен и печеливш метод за уреждане на спорове, следва да се възпитава и тук е ролята на образователните

⁹⁹ Източниците на национално ниво обхващат: Закон за медиацията (обн. ДВ, бр. 110 от 17.12.2004 г.), Стандарти за обучение на медиатора, Процедурни и етични правила за поведение на медиатора, Наредба №2 от 15.03.2007 г. за условията и реда за одобряване на организацията, които обучават медиатори; за изискванията за обучение на медиатори; за реда за вписване, отписване и заличаване на медиатори от Единния регистър на медиаторите и за процедурите и етични правила за поведение на медиатора (обн. ДВ, бр. 26 от 27 Март 2007 г.).

институции.

Тематиката за медиацията в образованието е бил обект на научни дебати и е изследвана в националната доктрина от различни аспекти. Като пример за навлизането ѝ в сферата на висшето образование може да се даде изграждането на първия в страната Университетски център по медиация в Икономически университет – Варна, който вече успешно функционира една година и поставя началото на модел, който тепърва следва да се популяризира и разгръща на национално ниво.

Същевременно обаче това не изчерпва проблематиката за медиацията в образованието, защото, освен създаването на ефективна структура във висшите училища за извънсъдебно разрешаване на спорове, медиацията може да бъде включена и в образователния процес.

Българското висше образование е подвластно на актуалните тенденции както в международните образователни потребности, така и на динамиката на пазара на труда.

В контекста на това **актуалността на поставения въпрос** е безспорна.

Цел на настоящата разработка е да се изследва и представи взаимовръзката медиация–висше образование–пазар на труда. В доклада се дава по-широко разбиране на понятието „медиация“, надхвърлящо законовата дефиниция на Закона за медиацията и обезпечаващо потребността от създаването на един нов модел за включване на методите на медиация в обучението в ОКС „профессионален бакалавър“, „бакалавър“ и „магистър“ в различните специалности с цел създаване на нова култура на комуникация и успешно включване на обучаваните лица на пазара на труда. В заключение се правят изводи, касаещи приложението на медиацията в сферата на висшето образование и се отправят препоръки.

Докладът съчетава **комплексни изследователски методи**, ползвани в правната доктрина, като нормативен, сравнителноправен, индукция и дедукция. Материалът е съобразен с националното законодателство към 30 април 2021 г.

Изложение

За нуждите на настоящия доклад и възприемането на понятието в широк смисъл терминът „медиация“ ще бъде представен посредством :

- Етимологичното значение на понятието, а именно от латински medius – „среден“, респективно mediare – „посредник“ (Пеев, 2019). Това значение дава възможност за представяне на широко тълкуване на медиацията в няколко посоки – от една страна, като създаване на среда за общуване, а от друга страна, за ролята на медиатора в нея като лице, опосредничаващо отношенията между лица в конфликт.

- Нормативно определение за медиация и медиатор се съдържа в актове на европейско и на национално ниво. В Директива 2008/52/EО на Европейския парламент се съдържат дефиниции както за медиация, така и за медиатор. Медиацията е определена като процедура, при която две или повече спорещи страни се опитват сами, на доброволни начала, да постигнат споразумение за разрешаване на спора между тях с помощта на медиатор – чл.3а. За медиатор дефиницията определя – трето лице, което осъществява медиация по ефективен, безпристрастен и компетентен начин, независимо от най-менованието или професията на това лице в съответната държава членка и от начина, по който третото лице е посочено или от него е поискано да осъществи медиацията – чл.3б.

- На национално ниво всяка държава членка определя както медиацията, така и медиатора по начин, съответстващ на европейската дефиниция и отразяващ националните специфики.

Можем да направим извод, че медиацията като понятие може да бъде представена в тесен и широк смисъл. В тесен смисъл тя се базира на определението на ЗМ, докато в широк смисъл обхваща приложението на методите в различните обществени сфери по начин, съответстващ на тяхната специфика.

За правилното разбиране и ефективно приложение на медиацията в тесен смисъл като процедура за уреждане на спор е важно тя да бъде възприемана не само от нейната строго нормативна страна като правен институт, а да се изследва и познава и нейната социална

страна. Именно тя отчита социалната същност на конфликта, който стои в основата на спора и съответно се явява предмет на уреждане в процедурата. Човешкото общуване преминава през различни състояния, но неизменна и естествена част от социума са конфликтите. Тяхното отричане не само не е полезно, но то води до ескалиране. Именно поради това познаването на конфликта, както и изграждането на среда, на култура на общуване, на модел на поведение е успешна стъпка за преминаване през различните образователни нива и надграждане на познания за методите на медиацията до нови на тяхното естествено ползване, както при конфликтна ситуация, така и в ежедневието и в професионалната реализация с цел по-добри резултати.

В настоящото изложение акцент се поставя не на традиционното разбиране за медиацията като алтернативен метод за разрешаване на конфликти, а като част от обучителния процес, насочен към изграждане на знания, умения и компетентности у обучаваните лица.

Мисията на образованието се свързва с придобиването на определен набор от знания и умения, които да поставят основата за последващо кариерно развитие на всеки човек (Blagocheva 2020: 61). Образователният процес се характеризира със специфики, съответстващи на образователните нива, целите, които се поставят, и респективно обучаваните лица. В този смисъл едни са конфликтите, които възникват в предучилищното, други – в училищното и трети – в университетското образование. Но колкото и да са различни, те имат и общи черти, произтичащи от това, че комуникацията се развива в образователни институции, взаимодействията са в основата си подчинени на идеята да се възпитава и създава у обучаваните една култура на общуване, годна да ги реализира успешно в обществото и в бъдещия им професионален живот. Можем да се съгласим с изказани в доктрината становища, че образователният процес включва групово взаимодействие на хора, обединени в едно пространство и участващи в различни видове съвместни дейности. В образователната система институциите осъществяват не само първична професионална социализация, но и междукултурна комуникация. В хода на това взаимодействие възникват голям брой конфликтни ситуации, които образователните институции се стремят да разрешат по различни начини

(Рогочая, 2017).

Без значение на образователната институция, в която се осъществява процесът, всеки конфликт може да причини вреди, изразявачи се в намаляване на качеството на образователната услуга, ако не бъде своевременно и конструктивно овладян.

В сферата на висшето образование медиацията може да се приложи не само за ефективно овладяване на конфликти. В академична среда следва да се обследва и потребността от стимулиране на колективния интерес, работа в екип, изграждане на култура на бизнес взаимодействие. Именно овладяването на методите на медиацията ще даде възможност не само да се разрешат съществуващи противоречия, но да се създаде една възстановителна практика, която да позволи да се поддържат конструктивни отношения между конфликтните страни.

Както е известно от управленската литература, обикновено между различните заинтересовани страни от дейността на организацията, вкл. на висшите училища, се очаква да има противоречия между техните интереси вместо консенсус (Serafimova 2017: 97). Поради това е полезно да се прилагат колкото се може повече средства за балансиране между противоречащите интереси на стейххолдърите на висшите училища, едно от които е медиацията.

Медиацията е надхвърлила националните граници на една страна и успешно се прилага в целия свят, като следва етническите и културните особености на съответното население. Същевременно тя демонстрира значими резултати в различни обществени сфери. Особено забележима характеристика на метода е „овластване“ – овластяването или връщането към страните на сила и влияние върху решаването на значими за тях въпроси и проблеми, както лични, така и социални, които са значими за тях от гледна точка на възгледи за лично благосъстояние или се възприемат от тях като значими въз основа на отговорната, а не безразлична гражданска позиция.

Целта на образователната система е да осигури правото на образование. Критерият за ефективност на такава система е нивото на образование на гражданите, тяхното възпитание и обучение. Съдържанието на образованието е един от факторите на икономическия и социалния прогрес на обществото и трябва да бъде насочено към:

- осигуряване на самоопределение на индивида, създаване на условия за неговата самореализация;
- развитие на гражданско общество;
- укрепване и подобряване на върховенството на закона.

Съвременното общество се нуждае от способността на хората да взаимодействат конструктивно. За това е необходимо да се развие социална интелигентност, манталитет на сътрудничество, социално партньорство. (Коблева, 2017).

Висшето образование в неговите ОКС е насочено към изграждането на професионалисти в различни професионални направления. Медиацията и медиаторите не са свързани с конфликти в точно определена сфера, респективно не изискват точно определено образование от лицето, осъществяващо процедурата между спорещите страни. В този смисъл методите на медиацията могат да послужат за успешната професионална реализация във всяка една професия.

От една страна, встъпването в трудово правоотношение и стартирането на професионалния път изиска от страните работодател и работник да постигнат съгласие за предоставянето на работната сила. Това е първият момент, в който работникът или служителят следва да ползва методите на медиацията за представянето си по най-успешния начин.

Медиацията може да се ползва за надграждане на обучението при юристи и всички, работещи в сферата на управлението, администрацията, икономиката и мн. др.

Използването на методите на медиацията в образоването ще допринесе за предотвратяване на спорове или тяхното ранно разрешаване в начален стадий. Това има както икономическа страна за спестяване на средства на страните, така и организационна – за повишаване на ефективността на работния процес в съответното предприятие, учреждение или организация. Очаквана последица е и ефективност в работата на съда с оглед на облекчаване на работата на системата.

Същевременно не по-малко значим е ефектът, свързан със запазване на нормалното човешко общуване, при което уреждането на конфликт по един доброволен начин запазва както нормалната комуникация в работна, семейна, бизнес среда, така и повишава отговор-

ността у лицата и тяхното правосъзнание.

Висшите училища в България разполагат с известна самостоятелност, а образователният процес е подчинен на принципа на академичната автономия (Димитрова, 2016) (Димитрова, Форми и граници на академичната автономия, 2017). Медиацията е един от социалните инструменти за извънсъдебно разрешаване на спорове, включително и интегриране на ролята и значимостта на медиацията чрез дейността на медиатора и в други области, като образователна медиация, здравна медиация, културна медиация, гражданска медиация и т.н.¹⁰⁰

Медиацията в образователната сфера се нуждае, на първо място, от познаване и приемане от субектите в рамките на определена сфера и на второ място – от уредбата на нормативно ниво – закони и подзаконови нормативни актове. Именно изграждането на добра национална нормативна база ще предостави рамката, в която висшите училища биха могли да детализират уредбата съобразно спецификата си в своята вътрешна уредба.

Заключение

Академичната среда в българските висши училища е не само образователно пространство за осъществяване на обучение в различните ОКС. Тя се явява и среда за взаимодействие между академичен състав – обучавани лица – бизнес и публични партньори. В тази симбиоза на комуникация и процес на натрупване на знания, умения и компетентности изключително ползотворно може да бъде включена медиацията. От една страна, като обучение с оглед създаване на умения у студентите и докторантите за конструктивно решаване на спорове. От друга страна, адаптиране към новите потребности на пазара на труда и по-лесна комуникация и добро представяне в бъдещата професионална реализация.

В резултат на проведеното изследване могат да се направят някои изводи, касаещи взаимовръзката медиация–висше образование–пазар на труда.

На първо място, медиацията в България все още е в процес на

¹⁰⁰ <https://epale.ec.europa.eu/bg/blog/obrazovatelnata-mediaciya-v-bulgariya-sshchnost-i-znachenie-v-socio-kulturen-i-obrazovatelen>.

развитие и потребност от утвърждаване на методите за извънсъдебно разрешаване на спорове. Въпреки наличието на нормативна уредба на национално ниво липсва ефективност в приложението на нормите и в този смисъл се проявява потребност от включването на образователните институции с оглед създаването на добра основа за правилното разбиране на понятието за бъдеще.

На второ място, на този етап в националните източници липсва изрична нормативна уредба за приложението на медиацията в образованието, което е предпоставка за различни тълкувания и не благоприятства създаването на единен модел в образователните институции в страната. В сферата на висшето образование, предвид принципа на академична автономия, медиацията може да бъде въведена при осъзнаване на ползите от нейното приложение в академични среди, а именно като метод за доброволно и извънсъдебно уреждане на спорове, като дисциплина в различните ОКС.

На трето място, университетите и съответно българското висше образование е сферата, в която медиацията може не само да създаде балансирана среда за обучение, но и да предпостави прилагането на успешните медиаторски методи в бъдещата професионална работа на обучаваните лица.

Развитието на медиацията в България следва да се основава на различните аспекти в нейното приложение. В тази посока най-важните области, в които тя следва да се прилага, са – в правната сфера, в икономическите дейности, в социалната сфера, в областта на договарянето, в различните образователни степени.

Използвана литература

1. Димитрова, Д. (2016). Исторически традиции и тенденции за развитие на академичната автономия. // Известия на Съюза на учените Варна, Серия „Хуманитарни науки“, с. 63-69.
Dimitrova, D. (2016). Istoricheski traditsii i tendentsii za razvitiye na akademichnata avtonomiya. // Izvestiya na Sayuza na uchenite - Varna, Seriya "Humanitarni nauki", 2016, №1, pp. 63 - 69.
2. Димитрова, Д. (2017). Форми и граници на академичната автономия. // VIII международна научна конференция

- „Икономиката в променящия се свят – национални, регионални и глобални измерения (ИПС-2017)“, Варна: Наука и икономика, с. 407-417.
- Dimitrova, D., (2017). Formi i granitsi na akademichnata avtonomiya. // VIII mezhdunarodna nauchna konferentsiya „Ikonomikata v promenyashtiya se svyat – natsionalni, regionalni i globalni izmereniya (IPS-2017)“ , Varna: Nauka i ikonomika, №1, pp. 407-417.
3. Коблева, М. (2017). Восстановительная медиация в системе среднего профессионального обучения (на базе колледжей). // Медиация: теория, практика, перспективы развития. Сборник тезисов участников научно-практической конференции, с. 83-89. Москва.
- Kobleva, M. (2017). Vosstanovitelynaya mediatsiya v sisteme srednego professionalynogo obucheniya (na baze kolledzhey). // Mediatsiya: teoriya, praktika, perspektivi razvitiya. Sbornik tezisov uchastnikov nauchno-prakticheskoy konferentsii, s. 83-89. Moskva
4. Пеев, П. (2019). Медиацията в училище - метод за ненасилствена комуникация и решаване на конфликти. // Студентски алманах, с. 14-18.
- Peev, P. (2019). Mediatsiyata v uchilishte-metod za nenasilstvena komunikatsiya i reshavane na konflikti. // Studentski almanah, s. 14-18.
5. Рогочая, Г. П. (2017). Возможности медиации как практики построения межкультурного диалога на Северном Кавказе. // Медиация: теория, практика, перспективы развития. Сборник тезисов участников научно-практической конференции. Москва.
- Rogochaya, G. P. (2017). Vozmozhnosti mediatsii kak praktiki postroeniya mezhkulturnogo dialoga na Severnom Kavkaze. // Mediatsiya: teoriya, praktika, perspektivi razvitiya. Sbornik tezisov uchastnikov nauno-prakticheskoy konferentsii. Moskva.
6. Blagoycheva, H. (2020). The Social Responsibility of Business Regarding Education. // Izvestia Journal of the Union of Scientists - Varna. Economic Sciences Series, №9(2), pp. 60-67.
7. Serafimova, D. (2017). CSR Disclosure in Large Bulgarian Companies. // International Conference on Marketing and Business

Development Journal, Bucharest: The Bucharest University of Economic Studies Publ. House. Vol III, №1/, pp. 97-106.

За контакти:

Доц. д-р Андрияна Адреева
Икономически университет – Варна
a.andreeva@ue-varna.bg